

Cântecul zorilor din comuna Ponoarele între ieri și azi

Cornel Boteanu

Summary

The song of dawn is one of the archaic species of the folklore. He has the aspect of an incantation through by the three women cry, there are assimilated with fates.

These songs have a strange beauty and guide the soul of the person who disappear for get the heaven. She runs on the entire road of the home up to cemetery. The commune Ponoarele is representative for the conservation these ceremonial songs. She are kept and are cried in villages like Ponoare, Bârâiac, Gărdâneasa. Certainly is the fact that these songs entered in a process slow, but sure of extinction.

Keywords: „dawns, incantations, cry”

Originea acestor cântece numite *zori* este, cu certitudine, ancestrală. Cred că ele constituie stratul arhaic al liricii noastre și una dintre primele ei forme de manifestare, aflându-se undeva la confluența cu *descânțele* și *colindele*, ca expresie a unui sincretism care s-a manifestat inițial între speciile liricii populare. Critica de specialitate a sesizat acest aspect bazat pe circulația liberă a unor motive, dar noi ne propunem să aducem câteva nuanțări considerând că cea mai veche dintre specii a fost descântecul pentru că el reprezintă încrederea omului primitiv în forța magică a cuvântului și a fost utilizat în primul rând pentru valoarea lui curativă. Descânțele se caracterizează prin prezența unor *formule*, a unor *motive specifice* precum *conflictul* care se instaurează între starea maladivă și cea sănătoasă și se rezolvă în ultimă instanță prin magia cuvântului (prin invocații, incantații, repetiții care sugerează intervenția forțelor supranaturale).

Asemenea elemente întâlnim și în *Cântecul zorilor* cu care descânțele prezintă o serie de similitudini: *Presupunem că pe o asemenea treaptă repertoriul – care la acea dată consta dintr-un stoc limitat de motive – alcătuiau un sistem deschis. Apartenența la același sistem se poate deduce și din titulaturile ceremoniale care aruncă și astăzi o punte între colindă, descântec, ceremonialul funebru și nupțial.*¹

În *Cântecul zorilor* este înfățișată lumea celor morți după modelul lumii vii. Prezența elementelor comune descântecului ne determină să considerăm aceste cântece un fel de *descântare a mortului*, urări pe care femeile zoritoare, asemenea celor trei zâne care menesc destinul omului, le fac *dalbului pribeag*, călător în *lumea de dincolo*, pentru a putea să depășească toate piedicile și să ajungă cu bine.

¹ Monica Brătulescu, *Colinda românească*, ed. Minerva, București, 1981, p.46.

De la început am fost fascinat de aceste cântece pe care le-am înregistrat pe bandă magnetică încă din anul 1977 din Cracul Muntelui și Bârâiac pentru a participa la un Simpozion de folclor la Constanța. Cam în același moment Pavel Ciobanu publica primul volum al culegerii sale „Plaiul Cloșani” (apărută în patru volume). Pentru că era o perioadă comunistă, de efervescentă revoluționară, cercetătorul abia și-a permis să facă niște referiri la aceste cântece mortuare în volumul al treilea, apărut în 1981 la aceste cântece cu caracter mortuar, deși cu siguranță că le-a sesizat frumusețea. Chiar în capitolul *Fișe pentru o monografie etnografico-folclorică* sunt cuprinse obiceiuri de înmormântare din câteva sate ale comunei Ponoarele, care ne-au servit drept element de comparație în satele investigate de noi mai târziu (Bârâiac, Cracul Muntelui, Șipot). În ultimul volum din 1996², chiar dacă apăruse după Revoluție, cercetătorul Pavel Ciobanu care a realizat prima investigație serioasă a folclorului din acest ținut mehedințean nu și-a permis mai mult, pentru că era bolnav și simțea că și pentru el se scurtase timpul. Acest lucru m-a obligat să continui cercetarea și am reușit să adun și să public materialul într-o lucrare intitulată „Cântecul zorilor din Plaiul Cloșani-epos funerar mehedințean” în care am reușit să cuprindem aproape tot ce mai exista până la acea dată (2008)³, în Plaiul Cloșani.

Prima dată le-am cules din satele comunei Ponoarele, nu mai puțin de 12 la număr și după ce mi-am dat seama de valoarea lor inestimabilă, am declanșat cercetarea pentru toate satele din Plaiul Cloșani în primul rând pentru simțeam că aceste cântece se află pe cale de dispariție tocmai datorită transformărilor care se petrec în satele noastre.

În satul Băluța, în care zorile erau cunoscute înainte vreme de Elisaveta Răduică, Domnica Răduică și alte femei care le învățaseră de la baba Ioana lu’ Costică, în acel moment al culegerii mai erau cunoscute doar Butaru Nistorica, în vârstă de 70 de ani și Răduică Aurica (80 de ani) și de Răduica Maria, (63 de ani). Se poate observa că textele au suferit un proces de sărăcire evident, după cum se poate constata din înregistrarea realizată pe data de 21 noiembrie 2002:

Zorilor, surorilor,/ Nu prîpirăți a zorire,/ Pân’ soarile-o răsărire/ Să ia ceața muntelui/ Și pulbăru drumului,/ Ceața cân’ s-o ridicare/ Cocoșăi negri-or cântare.

Femeia nu și-a mai amintit textul motivând că nu le-a mai cântat de mult timp și le-a uitat, dar mi-a spus că acest cântec se strigă afară „cu lumina în mână” și cu fața la răsărit, iar următorul se cântă în casă, „la capul mortului”:

-Iar firule, fir, /Fir ge trandafir/ Ce mi ț-o venit/ Ge n-ai înflurit/ Tot și geazneață/ Ca ieri gimineață/ - Ră jale-am prăvit, / Rău m-am ofilit,/ Pân’ m-am despărțit/ De copiii mei/ Și de nepoței, / De vecinii mei/ C-am trăit cu ei.

Când se scotea mortul afară și se pregătea cortegiul funerar pentru plecarea spre biserică se cânta:

-Scol’ cutare, scoală, /Scoală-te-n picioare/ Și mai strig-o dată tare/ La copiii dumitale,/ Și mai strig-o dată tare/ La vecinii dumitale/ Ca să-ți dea bună

² P Ciobanu, *Plaiul Cloșani*, Centrul Creației Populare Mehedinți, 1996

³ C. Boteanu, *Cântecul Zorilor din Plaiul Cloșani, epos funerar mehedințean*, Ed. MJM, Craiova, 2008

iertare/ Că ești gata de plecare/ Dintr-o țară-n altă țară, / Dintr-o lume-n altă lume/ Un'e soare nu apune/ Nici ziuă nu să mai face, / Acolo sufletu' zace.

Femeia și-a adus aminte că unele cântece se mai ziceau la biserică:

Bucură-te mănăstire, / Că frumos plocon îți vine/ Și nu vine cum să vine, / Îi legat, îi ferecat/ Pe scândurele de brad. / Dumnezeu îi bun și sfânt, / Dă-te cheia de argint, / Descuie raiu-n pământ. / Raiu' cân' îl descuiai/ Ce văzui mă spăimântai:/ Văzui oameni spovediți/ Ca niște pomi înfluriți, / Văzui și nespovediți/ Ca niște bușteni pârliti.

Se poate observa din aceste variante o reducere a numărului de versuri și chiar o contaminare a motivelor, dovadă a interesului tot mai scăzut, manifestat față de ele. În satul Răiculești am putut remarca un asemenea proces de contaminare între variantele: *Cocoșei negri cântară, Cucule, porumbule și Trei surori la flori*, culese de la Nebunu Elena, în vârstă de 78 de ani, dar chiar în acest colaj se pot distinge versuri de o reală frumusețe:

Plecași, cutare, plecași/ Pe mine cui mă lăsași?/ Și plecași pe cale lungă/ Nimeni să nu te-ajungă,/ Plecași pe cale curată / Să nu mai vii niciodată,/ Nici acum și niciodată,/ Nici cât o fi lumea toată.

În satul Șipot le-am cules cu sprijinul doamnei învățătoare Dăianu Daniela și a lui Rogobete Ion din acest sat. Le mai știau doar Răduica Domnica, de 75 de ani, Rogobete Maria, de 70 de ani și Elena Șipoteanu, de 60 de ani. Femeile au precizat că se cântă dimineața, „pe prispa casei, la fereastă, cu lumina în mână”:

Cocoșei negri cântară, / Zorile se revărsară. / Zorilor, surorilor, / Nu pripireț a zorire/ Pân' cutare s-o gătire/ Iar cu cărț' în toate părț'/ Cu răvașă în orașă/ Iar, cutare, iar/ Scoală-te mare-n picioare/ Sus la pragu-ăl mare, / Uită-te la vale, / Jos spre răsărit, / Vezi ce s-o ivit, / Un murg mohorât/ Cu frâul cernit/ Și scări de argint/ Ca să mi te ducă/ Un'e mai înfloare/ Iar mândru bujoru', / Și să mi te ducă/ Un'e mai înfloare/ Mândră pelinița/ C-acolo-i mumița, / Și să mi te ducă, / Mândre viorele/ C-acolo-s surorile mele,/ Și să mi te ducă/ Un'e-s ghiocoi / C-acolo-s frați mei/ Un'e mai înfloare/ Mândru busuiocu, / C-acolo ți locu'.

În casă se cântă cântecul numit *Fir de trandafir*:

- Fir de trandafir/Ce n-ai donflorit/Și azi gimineată/Ca ieri gimineată?/- Grea jale-am pravit/Pân' m-am despărțit/Ge lumea cu soare, /Ge vânt cu răcoare/Și ge ape mergătoare. Grea jale-am pravit/Pân' m-am despărțit,/Ge copiii mei, /C-am trăit bine cu ei. /Grea jale-am pravit/Pân' m-am despărțit /Ge fetele mele, /C-am trăit bine cu ele./Că eu merg la putrezire /Și pe-aici n-oi mai venire/Nici acum și niciodată,/Nici cât o fi lumea toată!

La plecarea de acasă se cântă *Rămâi casă sănătoasă*:

Rămâi casă sănătoasă/Și cum iești așa frumoasă/Că eu trec în altă lume/Un'e nu e răs și glume. /Vai, vai, vai patru păreți/Pe mine să mă plângeți!/Plânge-mă bătăturare, /Că de-acu nu m-oi vedea!/Plânge-mă și tu prilaz/Că eu nu-ți mai fac năcaz!/Plânge-mă și tu grăgină/Că eu nu mai vin la cine. /Plânge-mă și tu fântână/Că nu iau apă gin cine!/Și că trec în altă lume/Un'e nu e răs și glume, /Că eu trec la putrezire/Și pe-aici n-oi mai venire, /Nici acu și niciodată,/Nici cât o fi lumea toată.

La groapă se cântă *Lucrați, lucrători, lucrați*:

Lucrați, lucrători, lucrați/Mie ferești să-mi lăsați, /Ferești cătră drumul mare/Ca să ies pe la Rusale/Atunci cân' îi zîua mare, /În cântatul cucului/Și hăitul plugului,/Să-mi lăsați nouă ferești:/Pe una să-mi vină/Miros de tămâie /Cum îmi place mie, /Pe una să-mi vină/Iar miroasă de bucate/Ca să am de ele parte, /Pe alta să-mi vină/Iar miros de beutură/Ca la mine-n bătătură.

La Valea Ursului zorile le strigau Doandș Elisabeta,(80 de ani), Toarrgă Elena(78) și Condescu Elisaveta(70).Conducătoarea grupului era Doandș Elisabeta âi cântecele au fost înregistrate în toamna anulului 2007la înmormântarea lui Gheorghe Dunărințu.

Afară se strigă varianta *Zorilor, surorilor* similară cu cele menționate până acum, iar camera mortului se striga *Fir de trandafir*, o variantă prescurtată. Cea mai interesantă mi s-a părut varianta *Calul mohorât* pe care o reproducem alăturat:

Și uită-te dragă, la vale, /Zori la răsărit/Și vezi ce mi- s-o ivit/Un cal mare mohorât, /Cu țolu de zmiră,/Scările de-argint/Cum îs bune de suit/Vine, vine-n fuga mare/O, Doamne, la cine vine?/Vine să te ia pe tine,/Vine să te ia legat./Tu să nu te dai legat/Că nu iești vinovat/Scoală, (cutare), în picioare/Roagă-te de Hristos/Că pe tine să te ducă/Un'e lume nu mușește/Și numa' de hodinește, /Iar pe tine se te ducă/Sus pe dealu' cu bujoru', /C-acolo-i maica cu doru', /Iar pe tine să te ducă/Pe dealu' cu peliniță, /C-acolo e-a ta muichiță.

La Gheorghești am înregistrat zorile pe 20 martie 2003 de la Ularu Domnica poreclită Rusoaița și de la Doandș Domnica,atunci în vârstă de de 53 ani. Le-am întreat de unde le știu și Ularu Domnica mi-a spus:

Noi le strigăm așa cum le-am auzit de la Paraschiva Buican de aici de noi din Buicani. Zorile se cântă afară înainte de răsăritul soarelui, în curtea celui mort⁴.

O variantă a zorilor cunoscută aici, cu mici deosebiri, am cules-o și de la Domnica Trop din Izverna:

Cocoșei negri cântară/Și zorile se vărsară. /- Zorilor, surorilor, /Nu pripireți a zorire/Pân' cutare s-o gătire, /S-o găti, s-o despărțire/Iară de trupșorul lui. /Cocoșei negri cântară/Și zorile se vărsară/- Zorilor, surorilor, /Nu pripireți a zorire/Pân' soarele o răsărire/Și cutare s-o gătire,/S-o găti, s-o pregătire/Cu 9 cuptoari de pâne/Și cu 9 de mălaiu, /Și cu 9 buți de vinu, /Și cu 9 de rachiu, /Nouă feluri de bucate, /Să treacă în aia parte. /- Zorilor, surorilor, /Nu pripireți a zorir/Pân' soarele o răsărire/Să ia ceața muntelui/Și pulbărul drumului. /Haine sî nu-i roureze, /Fața să nu-i pulbereze, /Că cutare-i călătoriu/Dintr-o lume-ntr-altă lume/Un'e soare nu apune, /Nu-i nici apă mergătoare/Și nici vânturi călătoare. /Să-și facă scară de ceară/Că pleacă de-aici afară, /Să-și facă scară de os/Să se suie la Cristos/C-acolo-i locu' frumos. /Tot în gealu' cu bujoru'/Acolo-i mila și doru', /În gealu' cu pelunița/Acolo e și muichița, /În gealu' cu brebenei/Acolo-s părinții mei.

La capul celui mort se cântă *Fir de trandafir*:

⁴ Se cântă cân' moare omu' tri zile la rând: afară, la capu lui, cân' pleacă cu el pe drum și la groapă, ne-a spus Doandș Domnica.

- *Firule, fir, /Fir de trandafir, /Ce mi te-ai lemnitu/De n-ai donfloritu/Iar și az gimineață/Ca ieri gimineață?/- Cum o să-nflorescu/Ră jale-am prăvitu/Pân'm-am despărțatu/De trupșoru meu/Că mi-o fost atât de greu/- Firule, firu, /Fir ge trandafiru'/Ce mi te-ai lemnitu/Ge n-ai donfloritu/Iar și az gimineață/Ca ieri gimineață/- Cum o să-nflorescu?/Ră jale-am prăvitu/Pân m-am gespărțitu/Ge copii mei, /Ge nepoții mei, /Ge vecinii mei, /C-am trăit bine cu ei, /Și ge lumea toată/Că n-o mai văd niciodată.*

La plecarea se cântă: *Plângeți voi patru păreți și Plângeți pomi și lăcrămați:*

Plângeți, voi, patru păreți, /Că ge mine rămâneți, /Plângeți și voi ferăstrăle, /Eu vă zic la revedere./Plânge și tu bătătură, /Că prin tin' nu mai fac gură, /Plânge-mă și tu, grăgină/Că eu te las la hogană,/Plânge-mă și tu prileaz/Că eu nu-ți mai fac năcaz. /Plângeți pomi și lăcrămați/Că rămâneți nesăpați/Și oricât o să rodiți/Mie nu-mi mai trebuiți!/Să rodiți să umpleți valea, /Mie mi s-o tăiat calea!/Să rodiți să umpleți lumea, /Nu-mi mai trebuiți acuma!

Pe drum, mi-au spus femeile, se cântă: *Rândunică, rândunică, în care rândunica apărea ca un corespondent al cucului și era implorată să-l salveze pe cel mort, să-i ducă sufletul în rai:*

- *Rândunică, rândunică, /Fă-ți codița punte/Și du-mă la munte. /- Nu pot, nu pot, surioară/Că tu mergi pe picioare/N-ai ca mine aripioare.*

La cimitir se cântă : *Lucrați, lucrători, lucrați/Nouă ferești să-mi lăsați/Ca pe una tot să-mi vină/Doru' de la ai mei copii, /Și pe una tot să-mi vină/Miroasele de tămâie, /Și pe una tot să-mi vie/Miroasele de bucate/C-am trecut în aia parte.*

Pe data de 23.04.2003 am stat de vorbă cu Lăpădătescu Nicolîța, din satul Cracu Muntelui, în vârstă de 70 ani și mi-a spus că ea a învățat zorile de la Buican Paraschiva, mama lui Buican Chirilă, din satul Buicani. Tot de acolo le învățase și sora ei, Martinescu Nicolîța, în vârstă de 85 de ani, căsătorită acum la Balaciu, loc care aparține de Cracul Muntelui. Comparând cele două variante am constatat că zorile culese de la Nicolîța Lăpădătescu sunt mult mai bogate și cuprind câteva variante interesante ca: *La lumini, La tron, La groapă și Cântă cucul pe oblon, Frate, cuce, frate.* Cucul este aici o pasăre-ghid care este implorată să vină în sprijinul celui dispărut:

Frate, cuce, frate/Fă-ți codița punte/Și du-mă la munte/La umbră de brad/C-acolo mi drag. /Nu pot, nu pot, frate, /Că mă duc mai tare, /Iar tu mergi pe picioare/Pe pământul ars de soare.

Cântecul cucului apare în acest ca un cântec rău prevestitor, al morții:

Cântă cucu pe oblon/Pe cutare-l pun în tron, /Cântă cucul sus pe leasă/Pe cutare-l scot din casă, /Cântă cucul sus în par/Pe cutare-l duc la car, /Cântă cucul pe fântână/Cutare pleacă din lume, /Cântă cucul pe muiele,/Cutare pleacă cu jele.

Se poate observa că acest cântec are aspectul unei cunoscute doine din lirica noastră populară și varianta are în comun cu cea menționată anterior ideea despărțirii de casă și de cei dragi. Deosebită este varianta numită *La tron* care reprezintă de fapt un cântec al bradului, deși acesta este substituit cu stejarul:

- *Stejar verde din pădure/Cine- mi te-o poruncit/Aicea de-ai coborât?/- Iar mie mi-o poruncit/Cutare de-am coborât /De la locul ăl frumos/La locul ăl*

păcătos. /Mi-o trimis tri săcurele/Și cu tri bărdurărele/Și cu tri sfrederele. /Cu barda să bărduiască, /Cu sfredelul să sfredească, /La cutare casă să-i facă, /Casă bună de vecie/Acasă să nu mai vie. /Casă cu 9 ferești:/Pe una să-i vină/Miros de legume, /Pe una să-i vină/Miros de turtă caldă, /Pe una să-i vină/Miros de poame coapte, /Pe una să-i vină /Miros de floricele, /Pe una să-i vină/Dor de la copii, /Pe una să-i vină/Dor de la nepoți, /Pe una să-i vină/Dor de la vecin.

Cea mai interesantă mi s-a părut varianta *La lumini*:

Scoal', cutare, scoală, /Că noi, dragă, am venitu/Iară noi am auzătu/Că de ieri, de-alaltăieri, /Ne ești, dragă, călători/Iar pe-o cale-ndelungată/Unde n-ai fost niciodată, /Iar tu dacă vrei/Sama ca să iei, /Să n-apuci la mâna stângă/Că acolo-i calea strâmbă, /Nu-i cale curată /Cu sapa săpată, /Doar cu bivoli îi grăpată/Și cu spini îi sămănată. /Acolo-s mesele strânsă/Și făclii nu îs aprinsă, /Iar tu să nu treci/Că-s izvoare săci, /S-o iei la mâna dreaptă, /C-acolo-i calea curată/Și cu pluguri îi arată/Și cu grâu îi sămănată. /Numai grâu în răzorele/Se plimbă lumea prin ele, /Acolo-s mesele-ntinse/Și pahare pline/Și făclii aprinse. /Acolo să te oprești/La izvoare reci/Să te răcorești/Și-nainte iar să mergi/Până la luncile verzi. /Acolo să mi-te oprești, /Apă rece să poștești, /Setea să ți-o potolești, /Să te speli până la coate/Să te cureți de păcate, /De sudorile de moarte. /Și-nainte iar să mergi/Până la un colț de rai/Și-acolo un pic să stai/Și seama iară să-ți iai, /Că-nainte ți-o ieși/Cete după cete, /Iar cete de tri mâni:/Numai tineri și bătrâni//Și băieți și fete mari/Dar mai sunt și militari, /Iar în ceata dinainte/Îs neveste tinerele/Care poartă legănele, /Iar în ceata din mijloc/Acolo-i mai mare foc, /Că-s mamele noastre/Și rudele noastre, /Și vecini, da și străini, /Iar în ceata de pe urmă/Îs maice bătrâne/Cu copii de mână. /Ei, dragă, cân' te-or vedea/Pe tine te-or întrebare, /De trimis-am noi cevare/Și tu să le spui/Că noi le-am trimisu/Tot lumini de la stupini, /Lumină de luminat /Și cu flori de mirosat/Și cu chiți de busuioc, /Cu mult dor și cu mult foc, /Și cu chiți de peliniță, /Și cu dor de la muichiță,. /Și cu chiți de floricele, /Cu mult foc și multă jele.

Între această variantă și cea culeasă de la Drând Nicolița din Bârâiac, satul vecin, în vârstă de 64 de ani, exista o apropiere frapantă, datorată faptului că cele două sate sunt vecine. La Bârâiac zorile se strigau de către mai multe femei care veneau la mort, dar una singură își asumă rolul de conducătoare și aceasta era Drând Nicolița. La ea am mers în două rânduri: o dată la sfârșitul lunii noiembrie în anul 2002, dar nu le-am putut înregistra pentru că era bolnavă și a doua oară pe data de 21 martie 2003. Când am întreat-o de unde a învățat zorile, ea mi-a mărturisit:

Le-am învățat de la Elena Bărbuț care avea bărbatul din partea Banatului și de aia oamenii din sat o policreau „Băcuica””.

De la ea am înregistrat următoarele variante: *Cocoșei negri cântară, Firule, fir, La lumini, La suliță, La gulere.*

Varianta numită *La gulere* se cânta pe drum și era legată de cele trei hodini obligatorii ale mortului când se împărțeau *gulerele* (bucăți de pânză albă cât palma, la care era legat un bănuș și se atașau la lumânare):

Scoal', cutare, socală, /Ieși puțin afară, /Uită-te la răsărit/Și vezi ce mi s-o ivit/Un pom mare înflurit, /Iar mai jos la rădăcină/Are o lină fântână/Și cu apă cam puțină/Și cu scaun de odihnă. /Acolo să hodinești/Apă rece să poștești/Focu' să ți-l potolești/Și-nainte iar să mergi,/Dar sama bine să iei/Că-nainte-ți vor ieșire/Iar tri feciori de crai/Și ei, dragă, îți vor cere/Ochișorii dumitale. /Ochișorii să nu-i dai/Iar să dai un gulerele, /Să plătești vama cu el. /Vama tu să o plătești/Și-acolo să te-odihnești. /Și ei, dragă, îți vor cere/Fețișoara dumitale,/Dară fața să n-o dai/Ca să mergi cu ea în rai/Iar tot lor să le dai/Numai nouă șervețele/Cu nouă parale-n ele/Vămile să le plătești/Și tu să te hodinești.

De o frumusețe aparte este cântecul care se strigă *La suliță* (cântecul bradului) Unii cercetători îl consideră un cântec separat, dar noi preferăm să-l integrăm în aceeași suită pentru că se cântă în momentul împodobirii bradului, personificat și amăgit să coboare în sat, ca apoi să fie jupuit de coajă, pârlit, împodobit pentru înmormântare și dus la o margine a satului. Verbul „a crici” specific zonei dă o notă aparte textului, conceput sub forma unui dialog:

- *Bradule, brăduțule, /Cine ție ți-o cricit/Din munte de-ai doborât, /Din munte, din loc pietros, /La noi, la loc mlăștinos?/- Mie cutare mi-o cricit/Din munte de-am doborât, /Din munte din loc pietros, /La voi la loc mlăștinos, /Că o zis că mă sădește/În grădină la fereastă/Ca pe-o floare boierească/La mine să se umbrească, /Dară el că m-o mințit/Și aici cân' am nimerit, /De coajă m-o jupuit, /La tulpină m-o pârlit, /Cetina mi-o-mpodobit/Ș-o adunat oaste mare/Și m-o scos din sat afară/La o margine de sat/Unde-i un mormânt săpat/Și acolo îmi dă mie /Numai fumuri de tămâie/Cetina se vestejește/Și trupu' meu putrezește.*

Cântecul zorilor s-a conservat și în satul Cepturenii unde erau strigate de Popescu Maria, Raicu Domnica și Maimuț Elena, numită Lena lu' Damaschin care s-a stins din viață în toamna anului 2002, după ce am înregistrat cântecele. De la ea le-am mai învățat doar Tănase Maria împreună cu care le cântă în momentul în care le-am înregistrat. Comparând variantele am remarcat că sunt asemănătoare cu celelalte din satele comunei: *Fir de trandafir, La lumini, Zorilor, surorilor și La tron*. Mai deosebită mi s-a părut varianta *Scoal', cutare, socală*:

- *Scoal', cutare, socală/De ieși până afară, /De vezi ce s-aude/Vo vidră lătrând/Or cocoș negru cântând:/- Nici vidră nu latră, /Nici cocoș nu cântă/La tin' moartea strigă./Bate moartea din picior/Să te scoată din obor./- Scol', cutare, socală, /De hai pân' afară. /Uită-te la vale/Vezi ce s-o ivit, /Un cal negru mohorât./Avea pernă în șa/Ș-o venit ca să te ia/Și are scări de argint/Face brazde prin pământ/Să te ducă la mormânt.*

Această variantă cuprinde motivul „calului mohorât” care devenea un cal al morții, figurat în mitologia prin *Cavalerul Trac*, așa cum îl înfățișa Dumitru Tudor.⁵

Multe cântece funerare au păstrat imaginea acestui cal psihopomp. Mai deosebită și plină de poezie este varianta: *Plecași, cutare, plecași*, dominată de motivul dorului, specific creației noastre populare:

⁵ D. Tudor, *Oltenia romană*, Ed. Academiei, București, 1968, p. 140.

Plecași, cutare, plecași, /Da' doru' cui îl lăsași, /Îl legași, îl ferecași, /Ori în piatră-l încuiași. /- Nu-l legai, nu-l ferecai, /În piatră nu-l încuiași, /Dar în fân îl aruncași. /O veni vreun călător/Ca să cosască la dor/Și-n iarbă cum l-o vedea/Doru' îl va cuprindea/Cu el acasă-l va lua. /- Plecași, cutare, plecași/Dar doru' cui îl lăsași?/Îl legași, îl ferecași, /Cu lacătu-l încuiași/- Cu lacăt nu-l încuiași/Da prin grâu mi-l aruncași/Și cân' vin săcerători/O să secere la dor/C-o veni și fata mea/Ca să secere și ea.

Prezența acestui sentiment face din cântec o adevărată doină de dor. Din aceeași sursă, de la Cepturenii vin și cântecele pe care le-am găsit într-un caiet pe care l-a păstrat mama Eufrosinei Crăciunescu din Martinești care mi-a spus că le-a transcris de la Maria Popescu, bunica preotului Grigore Popescu și a lui Nicu Ploscaru, prietenul meu. În caiete au fost notate mai multe variante ale cântecelor printre care am remarcat și această variantă care evocă dorul celui plecat din această lume.

- Plecași, cutare, plecași, /Dar doru' une-l lăsași, /În ce piatră-l încuiași?/În ce apă-l înecași?/-În piatră nu-l încuiași, /În apă nu-l înecai/Și mi-l aruncași/Printre livezi verzi/Ca să nu-l mai vezi, /Printre grâne verzi/Ca să nu-l mai vezi, /Prin grădini cu flori/Ca să nu mai mori, /Iar fetele mele/În grădină vor intrare/Florile vor culegeare/De pomană îmi vor dare, /Iar mama mea/La săcerat s-o ducea/Doru' îl va săcera/De pomană îmi va da.

Această imagine a dorului secerat, de o mare finețe, are drept corespondent poezia cultă a lui Lucian Blaga („Cântecul spicelor”)

Se poate observa că, deși provin din aceeași sursă, cântecele diferă prin imaginile poetice au o mai mare încărcătură, dovedind sensibilitatea sufletească a celor care le-au preluat. Părăsirea casei evocată în varianta *Rămâi casă sănătoasă* se conturează ca un moment tragic pentru că cel dispărut nu se mai poate întoarce niciodată în locurile din care a plecat: *Rămâne bătătura/Că eu nu voi mai călca/Și nici n-o voi mătura/Doar cocoșu' cu aripa, /Vântu' și vifonița.*

Moartea este înfățișată, la modul simbolic, ca o luptă între Sâma Samodiva cu Sfântul Soare:

- Scoal' cutare, scoală/Uită-te la vale/Că-i o ceartă mare/Și vezi ce s-aude/Ca să poți răspunde:/Sâma Samodiva/Tot cu Sfântul Soare/Ei că se certau/Care mai de care/Au vâlvă mai mare. /Sfântul Soare îmi zicea/Că-i mai mare vâlva lui, /Că el încălzește/Toate văile și dealurile. /Sâma Samodiva/Și ea îmi zicea/Că a ei vâlvă-i mai mare, /Că la joc se duce /Și ea își alege/După a ei lege/Voinicii pe kitsch,/Fete pe plantici, /Băieți pe inele/Și copii din legănele.

Cu toate că încearcă să îndulcească puțin imaginea morții *cântecele zorilor* nu reușesc să înlăture tragismul dispariției celui drag. O variantă destul de rar întâlnită s-a păstrat în aceste zori culese de la Maria Popescu:

- Rabdă, maică, rabdă, / Că e pe răbdare, /Nu este pe dare, /Că de-ar fi pe dare/Omul dumitale/Ar da tot ce are, /Ar da și plugul cu boi/Să te scape de nevoi, /Să te poată scoate/De la neagra moarte. /Rabdă, maică, rabdă, /Că e pe răbdare/Nu este pe dare, /Că de-ar fi pe dare,/Mama dumitale/Ar da turmița de oi/Să te poată scoate/De la neagra moarte.

Caracterul imparțial al morții, care nu cruță pe nimeni, este cunoscut neamului nostru, pentru că nici o bogăție nu poate salva omul de la moarte. Sentimentul amarului și al neputinței transpare de cele mai multe ori de sub imaginea poetică, potențând și mai mult parcă tragismul existențial. Pentru că aceste cântece ale zorilor un sunt altceva decât niște scenete care prezintă la modul alegoric anumite momente din ceremonialul înmormântării. Un lucru ni se dezvăluie totuși cu certitudine și anume că ele nu sunt încremenite în forme precise, așa cum se consideră de către majoritatea cercetătorilor, ci ele poartă amprenta celui care le transmite. Încărcătura lor emoțională este expresia sufletului și sensibilității femeilor care *le strigă* la mort.

În satul Martinești a trebuit să merg de două ori pentru a le culege. Prima dată am stat de vorbă cu Martinescu Domnica, dar n-a vrut să mi le spună, motivând că nu e prea sănătoasă și nu le poate striga singură și abia a doua oară, când am mers împreună cu Nelu Dumitrașcu, am reușit să port o discuție mai amplă despre credințele populare și să le înregistrez. Cea care le conducea pe femei era Martinescu Tudorica, de 78 de ani, urmată de Martinescu Maria de 62 de ani, Nebunu Elisabeta de 54 de ani și Crăciunescu Eufrosina, de 50 de ani. Martinescu Tudorica începea întotdeauna primul vers și celelalte cântau după ea. Atunci când Nebunu Elisabeta a început o anumită parte din varianta *Scoală, cutare, scoală* și-a exprimat imediat nemulțumirea că nu au fost respectate versurile, dar am remarcat că și Nebunu Elisabeta le cunoaște bine și le-ar putea prelua la nevoie. De altfel, aceasta ne-a mărturisit:

Eu le-am învățat de la mama mea, Martinescu Roxanda care le știa de la o femeie mai bătrână, Delurințu Elisabeta, dar fata mea nici nu vrea să audă când am rugat-o să le învețe.

Cele două femei mai tinere: Nebunu Elisabeta și Crăciunescu Eufrosina, în mod cert pot asigura transmiterea lor mai departe. Comparând variantele cu celelalte înregistrate la nivelul comunei am constatat că și acestea au câteva particularități care le individualizează. Mai deosebită mi s-a părut varianta *Scoal', cutare, scoală*, în care moartea era prezentată ca o amortire definitivă a ființei:

- Scol' cutare, scoală/De ieși pân'-afară/Și vezi ce se-aude:/Ori cocoșii o cântat, /Ori o vidră o lătrat./Nici cocoșii n-o cântat, /Nici o vidră n-o lătrat,/Pe tin' moartea te-o strigat/Ș-un pahar de vin ți-o dat,/Numai jumătate-o fost vin/Și jumătate-o fost venin. /Ți-o dat unu' și de apă, /Numai jumătate-o fost apă/Și jumătate-o fost otravă. /- Da cum focului să ies, /Picioru' mi-o-nțăpenit,/Mânile or amurțât,/Ochii mi s-o-mpănjanit, /Nasu mi s-o ascuțât/Și gura mi-o-nțăpenit.

Dar varianta care conferă originalitate acestor cântece din Martinești este *Scoal', cutare, un' te duci*:

- Scol', cutare, un' te duci, /Desară un'e te culci, /Cu ce pătură te-astruci?/- Cu plapumă de mătasă/Ca să nu mai vin acasă/Nici acu și niciodată, /Nici cât o fi lumea toată. /-Grăbește, dragă, grăbește, /Locuința de-ți gătește/- Locuința mi-am gătit/Sub pământ în iarbă verde,/Nimenea nu mă mai vede, /Nici acu și niciodată, /Nici cât o fi lumea toată.

Multe cântece au conservat anumite motive care pot fi considerate criterii pentru stabilirea vechimii. Ca procedeu de compoziție mi s-a părut interesant permanentul dialog al femeilor zoritoare cu cel mort, ca și cum acesta ar mai fi încă în lumea celor vii. O surpriză a fost să întâlnim între variantele culese din cătunul Martinești pe cea intitulată: *Trei surori la flori*:

Plecat-o, plecat-o/Tot și tri surori/În munce la flori. /Ele tot o mersu, /Flori o tot culesu, /Dar o mai grăbitu,/Pân' s-o rătăcitu/Și o adormitu,, /Cân' s-o deșteptatu/Tot una din ele, /Sora mijlocie/La ele-o strigatu:/- Haida, soră, haida, /Că noi am greșātu/Tot de-am adormitu. /Auzii pe popa tocândi/Ș-o vidră lătrândi/- Ba io mai aud ș-un cuc, /Hai să ne rugăm de el, /Să-și facă codița scară/Pe noi să ne-ntoarcă-n țară/- Nu pot, nu pot, surioară, /Că eu merg pe sus cântându,/Iar voi pe jos întrebându:/Cine-o fost bolnav în sat/Ori cine s-o fi văitat./Veni sora cea mai mare/Și dă-te un buchet de flori /Numai dureri și fiori. /Veni sora mijlocie/Și-i dete un pahar de vin, /Numai jumătate-o fost vin/Și jumătate-o fost venin, /Dăte unu și de apă, /Numai jumătate-o fost apă/Jumătate-o fost otravă. /Veni sora cea mai mică/Și-i dăte un pahar de argint/Și mi-l luă de pe pământ.

Această variantă cu același nume a mai fost culeasă de către Mihail Gregorian din satul Rudina, de Pavel Ciobanu din satul Prejna și de Vasile Șișu din satul Runcu , iar eu am cules-o din Obârșia Cloșani de la Maria Iacobescu, în vârstă de 70 de ani pe atunci.. Varianta se aseamănă cu balada cu același nume care prezenta povestea fetelor care rătăcesc în lumea cealaltă și cea mică nu se mai poate întoarce de acolo Cele trei fete devin de fapt trei divinități ale morții, așa cum arată Vasile Șișu:

Asocierea morții celor trei zeițe-surori cu moartea persoanei căreia i se strigă cântecul ritual este împlinirea dorinței comunității celor vii ca mortul să urmeze același destin fericit. Trecerea mortului din lumea noastră spre alt tărâm trebuie să fie și este dorită să fie de fapt parcurgerea unui spațiu benefic, a unui câmp plin de flori. Cântarea textului „Trei surori la flori” poate însemna realizarea magică a acestei dorințe și cu acest scop se interpretează cântecul⁶.

Martinescu Tudorica ne-a spus că zorile se cântă pe tot parcursul celor trei zile până la înmormântare:

Și aici în casă se cântă tot cu lumina în mână și cu fața la mort. Lumina și batista rămân acolo și când se termină de cântat, la cimitir, lumina se dă de pomană cu un colac și o batistă peste groapă. O dă gazda la femeile care or cântat.

Am constatat că atunci când lipsea situația înmormântării, femeile se mobilizau mai greu și existau anumite rețineri. În satul Băluța inițial femeile n-au vrut să cânte zorile, dar până la urmă le-au cântat pentru că mă cunoșteau și le-a fost rușine să mă refuze. N-au acceptat însă să intre în casă, mai cu seamă una dintre ele, căreia îi murise copilul în mină. Până la urmă au căzut de acord și le-am înregistrat la marginea drumului. În satul Gheorghești de asemenea le-am

⁶ V. Șișu, *Odiseea sufletului*., Ed. Radical, Drobeta Tr. Severin, p. 273.

înregistrat în curtea Nicolitei Ularu, iar la Martinești lucrurile s-au desfășurat mai firesc, după ce m-am dus pentru a doua oară, dar și aici a fost nevoie să facem mai multe pauze, pentru că femeile s-au mai încurcat și le-au reluat.

Oricum ar fi înregistrate zorile rămân cântece cutremurătoare, mai cu seamă atunci când sunt strigate direct la mort, așa cum am reușit să le înregistrăm în satul Ponoare la moartea Angelicăi Crăciunescu, în februarie 2003, cântate de Tudorescu Maria în vârstă de 64 de ani conducătoarea grupului, Enescu Maria de 52 de ani și Dumitrescu Gica de 51 de ani. Cântate la moartea unei persoane anume, pe care femeile au cunoscut-o bine și cu care au conviețuit, zorile și-au pierdut caracterul lor impersonal devenind expresia unor sentimente de sincer regret, așa cum se observă chiar din prima variantă:

- *Haida, Angelică, hai/- Haida, haida c-o să merg, /Stau să vină toți ai mei/Să mă sfătuiesc cu ei, /Să-mi facă casă-n grădină/Ca să fiu cu ei la cină. /- Haida, Angelică, hai. /- Haida, haida, c-acu merg/Că veniră toți ai mei/Și mă sfătui cu ei/Ca să-mi dea cinci mii de lei/Să plătesc vama cu ei.*

Și aici am întâlnit o variantă prescurtată a celei culese din satul Martinești, în care apărea motivul cucului:

- *Cucule, porumbule, /Fă-ți codița roată/Pestă lumea toată/Fă-ți codița punte, /Suie-mă la munte/Să-mi gălesc tată și mumă. /Sus la munte mă suii/Tată, mumă nu-mi găsii/Tot cu cucu' mă-ntâlnii:/- Cuce, frate, cuce,/Fă-ți codița scară/Coboară-mă-n țară, /La frați, la surori, /La grădinile cu flori, /La copiii mei, /Că mi-e tare dor de ei, /La bătătura umbroasă, /Că mi-e tare dor de-acasă.*

În afara dramatismului generat de dialogul purtat cu cucul se poate observa în finalul variantei motivul dorului, motiv omniprezent în poezia zorilor care ilustrează legătura omului cu locul din care se pregătește să plece. Această legătură este și mai pregnantă în varianta *Scoală, Angelică, scoală*:

- *Scoală, Angelică, scoală, /De mai ieși în prag afară/Să vezi vitele cum zbiară/Și nu zbiară după fân,/Zbiară dup-a lor stăpân. /Iară, Angelică, iară, /Ia, mai ieși în prag afară, /Să vezi pomii cum te plângu. /- Plânge-mă să faceți lacu/Că eu n-am ce să mai facu/Și mă duc, dragă, mă ducu/În valea cu mormântu'.*

Se poate observa cu relativă ușurință că există o subtilitate în ceea ce privește modul de camuflare al durerii atribuite animalelor care zbiară plângându-și stăpânul, la fel ca-n „Miorița”. Căci natura întreagă în viziunea populară participă la desprinderea de cel drag de și de lumea lui. În varianta *Pământ, pământ* am remarcat de asemenea câteva versuri care se întâlnesc și într-o doină de dor:

Lucrați, lucrători, lucrați/Da' fereastă să-mi lăsați/Ca să ies la primăvară/Cân' toate plugurile ară/Numai plugușorul meu/L-o-nțepenit Dumnezeu/Bate, Doamne, vântu-ăl mare/Să ia țărâna la vale. /Țărână, țărână, /Lasă-te blajină/Ca vițu de lână, /Ca lâna spălată/De la Dumnezeu lăsată.

Versurile legate de motivul primăverii și al plugului care s-a înțepenit în brazdă sunt specifice doinelor. Prezența lor în cântecul zorilor dovedește forța de contaminare și circulația permanentă a unor motive specifice întregii creații populare:

Pământe, pământe, /Multă lume ai luat/Și nu te-ai mai săturatu. /Ai luat oameni tinerei/Și neveste tinerele/Or rămas, Doamne, de ele, /Copii mici în legănele/Doamne, cin' i-o legănare, /Vântu tare v-o băteare/Pe ei îi vo legănare/Doamne, cin-îi vo scăldare?/Ploile când vo ploiare/Iar pe ei îi vo scăldare.

Când le-am întrebat pe cele trei femei de unde au învățat cântecele, Tudorescu Maria mi-a răspuns:

Noi le știm de la baba Lena a lu moș Ion Tihoi de la Prag, care le-a învățat de la o străbunică a lu' Andrei Tudora.

Privind lucrurile retrospectiv, la ceva mai mult de un deceniu de când le-am adunat, constatat că în satele din comunei Ponoarele zorile nu se mai cântă, considerându-se că e o rușine să mai fie strigate la mort, deși femeile nu mergeau la înmormântare pentru vreun câștig, după cum mi-a spus Enescu Maria:

Nu ne ducem pentru bani, ne ducem pentru că așa ne-am pomenit. Omu' ne dă un batic, un prosop și ne dă de mâncare în fiecare dimineață după ce le strigăm, da' acu' tineretu' nu mai vrea să le învețe.

Așadar nu mai au cui să fie transmise, cei tineri nu mai vor să le preia și dispar odată cu ultimele femei care încă le mai știu. Tudorescu Maria, din satul Ponoare, m-a impresionat când i-am făcut o vizită împreună cu echipa de la „Formula As” care venise să le înregistreze. Tocmai murise vecinul ei, Nicolae Pătrașcu și le-a cântat împreună cu Tudorescu Vetuța și Vârzob Maria. Le știa integral, deși nu le mai cântase de mult și mi-a spus:*I-o las cu limbă de moarte să mi le cânte, da nu credcă mai are cine.*

Nu întâmplător strigatul zorilor este asociat cu acest moment de cumpănă al ivirii luminii care semnifică drumul benefic. Ele reprezintă momentul magic al nașterii zilei asociat cu nașterea mortului pentru o nouă lume, cu care el se va contopi, așa cum ni se sugerează și în balada „Miorița,” prin măreția acelei nunți cosmice. Se poate observa prezența infinitivului lung ca o trăsătură specifică și a unor forme arhaice prezente și în varianta „Ciobănaș de la miori”, fapt care ne determină să considerăm că, inițial, această bijuterie poetică a fost un cântec de înmormântare. Ceea ce dă un farmec este lungirea a sunetelor finale și felul aparte în care sunt rostite că, din punctul de vedere melodic cântecele acestea au aspectul unor litanii:

Remarcăm, de asemenea, la interpretarea în grup, decalaje subtile de înălțime, durată, accent, intensitate a vocii, chiar formă arhitectonică, decalaje adeseori consemnate în transcrieri. Aspecte ale heterofoniei și diafoniei abundă în material. Cântarea concomitentă la interval de cvintă (excepțional terță mică) chiar dacă este rar surprinsă, se înscrie ca o trăsătură stilistică. Accentele capricioase de intensitate variabilă, individual lansate, de multe ori exploziv, de către interpretele din grup”⁷.

Astfel cântecele apar ca o expresie a solidarității care mai există încă la nivelul comunității sătești, iar femeile sunt ca niște preotese care vestesc moartea

⁷ M. Kahane, Lucila Georgescu-Stănculescu, *Cântecul zorilor și bradului*, Ed. Minerva, București, 1988, p. 50.

celui dispărut întregului univers, prezentând de fapt contopirea acestuia cu lumea de dincolo. Zorile apar ca niște cântece care nu țin de ritualul strict religios venind mult mai de departe decât acesta, așa cum subliniază Nicolae Panea și Mihai Fifor:

*Poate și de aceea grupul de femei zoritoare este recunoscut, pe de o parte, ca un fel de instituție religioasă a satului, iar, pe de altă parte, ca un fel de intermediar între comunitatea sătească și acea divinitate difuză, ambiguă, ocultată care nu are nici o legătură cu ideologia bisericii ortodoxe*⁸. Cutremurătoare elegii, cu rost magic, aceste cântece reprezintă un tezaur inestimabil care e păcat să se piardă după ce a supraviețuit atâtea milenii.

Ele trebuie să fie păstrate nu numai pentru valoarea lor simbolică, ci și pentru valoarea poetică deosebită, căci rostul lor este acela de a atenua durerea și de a da celor rămași speranța că moartea nu reprezintă o dispariție în neant, ci doar un prag de trecere:

*Aceste ritualuri nu se referă la practica cotidiană; ci mai degrabă ele articulează credințele și practicile care constituie colectivitățile și localizează indivizii în cadrul lor. Ele exprimă mai degrabă sociocentrismul decât egocentrismul și conjugă trecutul cu prezentul. Ritualurile sunt narațiuni despre ele însele, despre viață și moarte, despre cum se integrează acestea în schema mai largă a universului*⁹.

Ele sunt, indubitabil, relicele unui cult solar, cu sorginte în calendarul dacic și pe munte și a ascensiunii spre cer care au generat numele unor munți, așa cum arătau Romulus Vulcănescu¹⁰ și I. Conea¹¹.

⁸ N. Panea, M. Fifor, *Cartea romanească a mortii*, p. 106.

⁹ G. Kligman, op. cit., p. 207.

¹⁰ R. Vulcănescu, *Mitologia română*, Ed. Academiei, p. 454.

¹¹ I. Conea, *Plaiuri carpatine*, București, 1980, p. 58.

